

คุณค่าของลิลิตอัครศิลปิน ในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ*

เกศสุดา นาสีเคน**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลิลิตอัครศิลปินในฐานะเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติและคุณค่าของลิลิตอัครศิลปินในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ผลการศึกษาพบว่าลิลิตอัครศิลปินเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รูปแบบเป็นร้อยกรองประเภทลิลิต มีรายสลับกับโคลงต่าง ๆ จำนวน 545 บท ลิลิตอัครศิลปินมีคุณค่าในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ คุณค่าด้านเนื้อหา มีการนำชื่อผลงานศิลปะของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแต่ละแขนงมาบรรยายเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะอย่างละเอียด ทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปิน และภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติสิ่งที่เกื้อหนุนศิลปะ นำประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน คุณค่าด้านวรรณศิลป์ มีลักษณะการเล่นคำเล่นเสียงทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะสื่อความหมายพิเศษ และมีการใช้

* บทความนี้ปรับปรุงจากรายงานวิชาสัมมนาวรรณคดีไทยต่างสมัย หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2554 โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต เป็นอาจารย์ประจำวิชา ผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ติดต่อได้ที่: kedsuda.n@msu.ac.th

ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ และนามนัย ซึ่งเป็นความเปรียบที่เน้นให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพ กวีเฉลิมพระเกียรติจากงานที่พระองค์ทรงปฏิบัติจริง โดยมีได้มุ่งเน้นถึงความเป็นสมมติเทพเหมือนในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ การศึกษาลิลิตอัครศิลปินจึงช่วยทำให้เห็นพัฒนาการของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

คำสำคัญ: ลิลิตอัครศิลปิน; รัชกาลที่ 9; วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

Values of *Lilit Akhra Silapin* as a Eulogy of King Rama IX *

Kedsuda Naseeken **

Abstract

This article aims to study *Lilit Akhra Silapin* (*Lilit of the Supreme Artist*) as a eulogy and its literary values. The examination revealed that the *Lilit* is a eulogy of King Rama IX, composed of 545 stanzas, in which *khlong* alternate with *rai*. As a eulogy, His Majesty's remarkable aptitude is presented by enumerating the titles of each of his works and delicately describing his artistic genius in various fields of art, highlighting image of the supreme artist and of the royal patron who supports various forms of art to elevate the quality of life of his people. Poetic devices such as melodious and implicative alliteration, simile, metaphor and metonymy are exhibited to emphasize the genius of this remarkably talented monarch. *Lilit Akhra Silapin* celebrates the actual accomplishments of His Majesty, unlike archaic *lilit* that depict the image of a

* This article was revised from a report conducted for Seminar on Thai Literature of Different Periods module, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Academic year 2011. The author wishes to thank Professor Dr.Cholada Ruengruglikit for her construction comments.

** Lecturer, Thai Language Program, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, e-mail: kedsuda.n@msu.ac.th

divine king, and thus the work shows the development of the eulogy as a form of literature.

Keywords: *Lilit Akhra Silapin*; King Rama IX; eulogy

1. บทนำ

วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2559 เกิดปรากฏการณ์สำคัญที่คนไทยทั้งประเทศต้องโศกเศร้าครั้งยิ่งใหญ่ เมื่อทราบว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) สวรรคต คุณงามความดีที่พระองค์ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างตลอดการครองราชย์ยังคงประทับในหัวใจคนไทยอย่างมิรู้ลืม เสียสละอื่นให้ทั่วทุกทิศ สู่ถึงความอาลัยอาวรณ์ที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนล้วนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณจึงได้แสดงความอาลัยด้วยวิธีต่างๆ หรือจัดโครงการทำความดีตามรอยเบื้องพระยุคลบาทเพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี เหตุการณ์นี้แสดงถึงสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนในแผ่นดินไทย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยปกครองด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ พระปรีชาสามารถในการปกครองแผ่นดินของพระมหากษัตริย์แต่ละยุคทำให้ประเทศอยู่รอดปลอดภัยตราบจนปัจจุบัน พสกนิกรล้วนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ จึงกล่าวได้ว่าสถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย วิธีแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์มีหลากหลาย การแต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติก็เป็นอีกทางหนึ่งที่คนไทยนิยมปฏิบัติสืบต่อมายาวนาน วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในบทความนี้ใช้ตามคำจำกัดความที่ว่า

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ หมายถึง งานประพันธ์ที่เขียนพรรณนาพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ ผู้แต่งอาจเกิดแรงบันดาลใจจากพระปรีชาสามารถทางด้านการปกครอง การรบจากความร่วมมือเป็นสุขแห่งบ้านเมืองซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้คุ้มครองรักษา หรือเนื่องจากผู้ประพันธ์เป็นผู้ใกล้ชิดพระยุคลบาท จึงประพันธ์วรรณคดีประเภทนี้ขึ้นเพื่อเทิดพระบารมี

(เสาวณิต วิงวอน, 2530, น. 7)

เมื่อศึกษาพัฒนาการของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติทำให้พบว่า สมัยสุโขทัยปรากฏศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีเนื้อหาบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมืองสมัย

สุโขทัย รวมถึงพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรของพ่อขุนรามคำแหงในด้านต่าง ๆ สมัยอยุธยา มีวรรณคดีเช่นเรื่อง *โคลงยวนพ่าย* เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำสงครามระหว่างไทยกับยวน (โยนก) เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในฐานะที่เป็นสมมตเทพ ในสมัยธนบุรีมี *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* ของนายสวน มหาตเล็ก มีเนื้อหา กล่าวถึงการก่อสร้างบ้านเมือง กวีแสดงถึงความรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณที่มีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กระทั่งต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์มีวรรณคดีเช่น *โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์* ของพระชำนาญหาร *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *โคลงต้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* ของพระยาตรัง และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ก็เกิดวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติหลายเรื่อง เช่น *เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติของขุนพุ่ม ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช* ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ฯลฯ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในยุคหลังนี้กวีมักจะนำเหตุการณ์หรือพระราชกรณียกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมาบรรยายเฉลิมพระเกียรติ เมื่อสังคมพัฒนาก้าวหน้า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติย่อมมีเนื้อหารูปแบบและกลวิธีทางวรรณศิลป์เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจึงไม่เคยขาดหายไปจากสังคมไทย

ยุพร แสงทักษิณ (2537, น. 23) กล่าวว่า วิวัฒนาการการแต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาถึงสมัยอยุธยา นับแต่พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีก็ได้ทรงรับลัทธิขนบธรรมเนียมประเพณีในทางศาสนาพราหมณ์และฮินดูเข้ามาไว้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิเทวราช มีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมตเทพ วรรณคดีที่มีเนื้อหากาพย์เฉลิมพระเกียรติเรื่องสำคัญคือเรื่อง *ยวนพ่าย* ในสมัยอยุธยา กวีบรรยายว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถือกำเนิดจากเทพเจ้าทั้ง 11 องค์ ได้แก่ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม และเทพดาประจำทิศหรือโลกบาลอีก 8 องค์ แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีสถานภาพสูงสุด ส่วนกลวิธีทางวรรณศิลป์ในเรื่องนี้กวีใช้วิธีการสร้างศัพท์จากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร ทำให้บรรยายกาศของเรื่องมีความขลังศักดิ์สิทธิ์ อาจกล่าวได้ว่ากวีที่

แต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ส่วนใหญ่แล้วเป็นขุนนางหรือข้าราชการ เป็นนักปราชญ์ผู้มีความรู้เหตุการณ์บ้านเมืองอย่างดีซึ่งมักเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์

ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในอดีตที่นำเสนอผ่านวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ กวีมักจะพรรณนาพระปรีชาสามารถด้านการรบ นำพาประเทศชาติให้อยู่รอดปลอดภัยจากข้าศึกที่มารุกราน เนื่องจากแต่ก่อนบ้านเมืองมีการทำศึกสงครามอยู่เป็นระยะ ในเวลาต่อมาเมื่อสังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ประชาชนได้รับโอกาสทางการศึกษาตามแบบแผนตะวันตก ประกอบกับอุตสาหกรรมการพิมพ์เจริญก้าวหน้า ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการเขียน แสดงออกถึงความจงรักภักดีได้อย่างกว้างขวาง ผู้เขียนวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจึงมิได้จำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลใกล้ชิดพระมหากษัตริย์เท่านั้น หากแต่ขยายมาสู่สามัญชน วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะที่เป็นบทบันทึกเหตุการณ์บ้านเมือง รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณที่ผู้เขียนมีต่อพระมหากษัตริย์

อึ่งหน่วยงานภาครัฐเล็งเห็นถึงความสำคัญจึงได้เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ทำให้เกิดโครงการจัดประกวดการแต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติขึ้นมาในวาระต่างๆ ซึ่งสร้างขวัญกำลังใจและเสริมแรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค้วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการสร้างและเสพวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ เมื่อมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความจงรักภักดี วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติก็มีการปรับตัวได้อย่างน่าสนใจ ผู้เขียนเกิดแนวทางสร้างสรรค้วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบเฉพาะโดยขึ้นอยู่กับวาระโอกาสในการประพันธ์

ปีพุทธศักราช 2539 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชครองราชย์ครบ 50 ปี ขณะนั้นรัฐบาลโดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้จัดพระราชพิธีกาญจนาภิเษก เป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระมหากษัตริย์ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี นับว่าพระองค์ทรงครองราชสมบัติยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการ

ฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี โดยพิจารณาเห็นชอบอนุมัติให้หน่วยราชการ องค์กรและเอกชนดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์อันเป็นการเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถให้ปรากฏยั่งยืนสืบไป

กรมศิลปากรและกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะกรรมการและเลขานุการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุจึงได้จัดการประกวดแต่งคำประพันธ์เมื่อ พ.ศ.2539 เนื่องในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ร้อยกรองประเภทลิลิตในหัวข้อเรื่อง “อัครศิลปิน” เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แสดงถึงพระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพถ่าย และดนตรี จนเป็นที่ปรากฏแก่สายตาชาวโลกและน้อมใจกันเฉลิมพระเกียรติคุณว่าพระองค์ทรงเป็น “อัครศิลปิน” แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ร้อยกรองที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมในการประกวดแต่งคำประพันธ์คือเรื่อง *ลิลิตอัครศิลปิน* ของรองศาสตราจารย์อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ ลิลิตอัครศิลปินเป็นหนึ่งในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรัชสมัยของพระองค์มีวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระองค์เป็นจำนวนมาก เนื่องจากพระองค์ทรงงานหนักอย่างต่อเนื่องและหลากหลายด้าน กวีจึงมีข้อมูลจำนวนมากที่จะนำมาเฉลิมพระเกียรติ เนื้อหาที่นำมาเฉลิมพระเกียรติมักจะเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงปฏิบัติให้เห็นจริง คนไทยรับรู้พระราชกรณียกิจของพระองค์ผ่านสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน

ลิลิตอัครศิลปินประพันธ์โดยรองศาสตราจารย์อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ ผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เมื่อ พ.ศ.2519 และได้รับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย เมื่อ พ.ศ.2521 มีความสามารถในการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ในด้านร้อยกรองเคยได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดบทกวีนิพนธ์เรื่อง *เฉลิมพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงมีต่อประเทศชาติ* ของสโมสรไลออนส์แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.2519 ได้รับรางวัลที่ 1 ในการประกวดบทร้อยกรองเรื่อง *อัญมณราชสุดี* ของกรมศิลปากรร่วมกับอัญมณราชานุสรณ์ เมื่อ พ.ศ.2532 และรางวัลที่สร้างความภาคภูมิใจมากที่สุดคือรางวัลยอดเยี่ยมในการประกวดร้อยกรองคำประพันธ์

ประเภทลิลิตหัวข้อเรื่อง “อัครศิลปิน” จัดโดยกรมศิลปากรและกระทรวงศึกษาธิการในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พุทธศักราช 2539 รางวัลดังกล่าวช่วยยืนยันถึงความสามารถเชิงการประพันธ์ของกวี ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาร้อยกรองเรื่องลิลิตอัครศิลปินในฐานะที่เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเล่มหนึ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

เมื่อศึกษาวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ พบว่ามีการเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะ ปรากฏในโคลงต้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยของพระยาตรัง แต่ปรากฏเป็นส่วนน้อยไม่ได้ปรากฏทั้งเรื่องเหมือนในลิลิตอัครศิลปิน ความน่าสนใจคือลิลิตอัครศิลปินมีการสืบทอดขนบการแต่งจากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ มีการขอพรก่อนบรรยายเฉลิมพระเกียรติปรากฏคติธรรมราชาและคติพุทธราชาอันเป็นคติฝังรากลึกในสังคมไทย ขณะเดียวกันได้มีการสร้างสรรค์กลวิธีการเฉลิมพระเกียรติโดยบรรยายผ่านงานศิลปะพระองค์ที่ทรงปฏิบัติจริงตลอดทั้งเรื่อง ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาลิลิตอัครศิลปินในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติและศึกษาคคุณค่าของลิลิตอัครศิลปินในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ จะช่วยให้เข้าใจได้อย่างกระจ่างขึ้นว่าเหตุใดลิลิตอัครศิลปินจึงได้รับรางวัลยอดเยี่ยมในการประกวดร้อยกรองคำประพันธ์ประเภทลิลิต หัวข้อเรื่อง “อัครศิลปิน” ผู้เขียนจะขออธิบายตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2. รูปแบบคำประพันธ์ของลิลิตอัครศิลปิน

ในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมใช้คำประพันธ์ประเภทโคลง เช่น โคลงยวนพ่าย โคลงต้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โคลงปราบดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งมักแต่งเป็นโคลงเรื่องยาว ในเวลาต่อมาวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติได้มีการนำคำประพันธ์ 2 ชนิดมาแต่งรวมกัน โดยนำร้อยกับโคลงมาแต่ง

สลักรับกันเรียกว่า “ลิลิต” พบหลายเรื่องเช่น *ลิลิตตะเลงพ่าย* *ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* ฯลฯ (เสาวณิต วิงวอน, 2530, น. 320-327) วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ด้วยลิลิตก็ปรากฏมากขึ้นในยุคสมัยต่อมา รวมถึง *ลิลิตอัครศิลปิน* ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ลิลิตอัครศิลปิน เป็นร้อยกรองที่ประกอบไปด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยสลัปโคลงต่างๆ จำนวน 545 บท ประกอบไปด้วยร้อยสุภาพ 50 บท โคลงสองสุภาพ 41 บท โคลงสามสุภาพ 116 บท โคลงสี่สุภาพ 334 บท โคลงสี่สุภาพกระทู้ 2 บท โคลงกลบทหัวพินหลัก 1 บท และ โคลงกลบทสารถีขั้บรถ 1 บท การประพันธ์ที่ประกอบด้วยร้อยสลัปโคลงใช้คำเรียกว่า *ลิลิต* ราชบัณฑิตยสถาน (2556, น. 1063) อธิบายว่า *ลิลิต* หมายถึง ชื่อคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองแบบหนึ่งซึ่งใช้โคลงและร้อยต่อสัมผัสกันเป็นเรื่องยาว

กวีแต่งร้อยสุภาพและโคลงต่างๆ ด้วยวิธีการที่เรียกว่า “เข้าลิลิต” วิศวกรรมสบายวัน (2551, น. 6) ให้ความหมายของคำว่า *เข้าลิลิต* หมายถึง การส่งสัมผัสระหว่างฉันทลักษณ์ประเภทร้อยกับโคลง โดยอาจจะเป็นการส่งสัมผัสจากร้อยไปยังโคลง หรือโคลงไปยังร้อยก็ได้ โดยให้คำสุดท้ายของโคลงหรือร้อยในบทต้นส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 คำที่ 2 หรือคำที่ 3 ของบทต่อไป โดยวิธีการนี้มีลักษณะเช่นเดียวกันทั้ง *ลิลิตสุภาพ* *ลิลิตดั้น* และ *ลิลิตโบราณ* ดังตัวอย่าง

ร้อยสุภาพ

ประวัติศาสตร์สยามพิธี ห้าสิบปีทรงครองราชย์ พระบาท
จอมไตรจักร ดุจดั่งอัครศิลปิน ทวีแผ่นดินแซ่ซ้อง พระ
อัจฉริยภาพก้อง เกरिकด้านศาสตร์ศิลป์

โคลงสองสุภาพ

ภูมินทร์กาลก่อนนั้น ทรงเชียวทรงชาญชั้น
ແກ່ລ້ວນกันไป

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 25-26)

คำสุดท้ายของร่ายสุภาพคำว่า “ศิลป์” ส่งสัมผัสไปยังพยางค์ที่ 2 ของวรรคแรกของโคลงสองสุภาพคือคำว่า “(ภู)มินทร์” นอกจากนี้ในการแต่งโคลงแต่ละบทก็ได้ใช้วิธีที่เรียกว่า “ร้อยโคลง” หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ (อ้างถึงใน วรรณสารยาวัน, 2551, น. 6) อธิบายว่า ร้อยโคลง หมายถึง วิธีการส่งสัมผัสในโคลงสุภาพ ซึ่งใช้ทั้งในโคลงสี่สุภาพ โคลงสองสุภาพ และโคลงสามสุภาพ โดยคำสุดท้ายของบทจะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 คำที่ 2 หรือคำที่ 3 ของวรรคแรกในโคลงบทต่อไป ดังตัวอย่าง

โคลงสี่สุภาพ

เพ็ญพูนพระสมรรถด้าน	ดนตรี
เพลงพระราชนิพนธ์มี	มากล้ำ
สมพระเกียรติคิตกวี	ของโลก
เพลงเปรียบสะพานย้า	เชื่อมให้ถึงกัน
<u>บรรยาย</u> แบบอย่างห้า	สาขา
เลือกคัดลิขิตมา	เพื่อรู้
แท้ทรงพระปรีชา	ชาญยิ่ง ชาญนา
ผีพระหัตถ์เทียบผู้	ยิ่งด้วยฝีมือ
<u>เปรียบ</u> คือใบไม้ทั่ว	แนวพนา
หยิบคัตกำมือมา	แต่น้อย
ลิลิตลิขิตจา-	ริกส่วน น้อยแฮ
อึกมากสุดสรรถ้อย	ต่อให้เห็นตาม

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 27-28)

รูปแบบคำประพันธ์ของลิลิตยวดยาวใช้วิธีการ “เข้าลิลิต” และ “ร้อยโคลง” ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ลิลิตมีความเชื่อมร้อยกัน เนื้อหาที่ต้องบรรยายให้เห็นภาพรวมเหตุการณ์ ก็มักจะเลือกใช้รายแต่ง เพราะรายมีข้อบังคับน้อย ไม่จำกัดจำนวนวรรคใน 1 บท จะแต่งยาวเท่าใดก็ได้ ส่วนการเลือกใช้โคลง ซึ่งมีข้อกำหนดฉันทลักษณ์ซับซ้อน มีข้อบังคับจำนวนคำคือ วรรคหน้า 5 คำ และวรรคหลัง 2 คำ ไม่รวมคำสร้อย กวีก็สามารถเลือกสรรถ้อยคำน้อยแต่กินความมาก เน้นย้ำถึงอารมณ์ความรู้สึก

และใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบทำให้เกิดจินตภาพ การใช้รูปแบบคำประพันธ์ลิลิตดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากวีมีความเข้าใจในท่วงทำนองการแต่งทั้งร้อยและโคลง มีความเข้าใจฉันทลักษณ์คำประพันธ์ทั้งสองชนิดเป็นอย่างดี ร้อยกรองที่มีการ “เข้าลิลิต” และ “ร้อยโคลง” แสดงให้เห็นว่ากวีให้ความสำคัญกับการสืบทอดขนบการแต่งลิลิตตามแบบฉบับของวรรณคดีโบราณ สื่อให้เห็นความตระหนักดีว่าการประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเป็นการดำเนินรอยตามกวีโบราณ จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการสดุดีพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์

3. คุณค่าของลิลิตอัครศิลป์ในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

ลิลิตอัครศิลป์เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่มีการสืบทอดลักษณะการแต่งจากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ มีการเริ่มเรื่องด้วยบทสดุดีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งเป็นบทสดุดีพระเกียรติในด้านความเป็นธรรมราชา เสาวณิต วิงวอน (2538, น. 80) อธิบายว่า ธรรมราชาคือพระราชามีธรรมพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะ ดังนั้นธรรมที่ทรงยึดถือคือธรรมในพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรพรรดิวัตรราชสังคหวัตถุ พรหมวิหาร และกุศลธรรมอื่นๆ ซึ่งในลิลิตอัครศิลป์ก็มีการสดุดีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่าทรงมีทศพิธราชธรรม 10 ประการ ราชสดุดี 5 ประการ และจักรพรรดิวัตร 12 ประการตามลำดับ แสดงให้เห็นภาพพระราชามีธรรมในการปกครองประเทศ

คติธรรมราชานี้ได้ปรากฏควบคู่กับคติพุทธราชา ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต (2538, น. 58) อธิบายว่า คติพุทธราชามีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ปรากฏให้เห็นในสังคมไทย เช่น ในการสร้างพระบรมรูปหรือพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์พบคติพุทธราชาในเนื้อหาตอนพระราชอัจริยภาพด้านประติมากรรม พระองค์ทรงโปรดให้สร้างพระพุทธรูปแทนพระองค์ เช่น พระพุทธรานารวันตบพิตร พระพุทธรูป

ปางประทานพร ภาปร. พระพิมพ์ส่วนพระองค์ และพระพุทธรูปนวราชูปถัมภ์ การสร้างพระพุทธรูปแทนพระองค์เป็นพระราชประเพณีมาตั้งแต่ครั้งบูรพกษัตริย์ กวีได้แสดงให้เห็นว่าคติธรรมราชาและพุทธราชาเป็นคติที่ฝังรากลึกในสังคมวัฒนธรรมไทยมาช้านาน

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณที่มีการเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะของพระมหากษัตริย์เช่นที่ปรากฏในโคลงต้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยของพระยาตรัง เรื่องนี้มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นข้อๆ กวีแต่งพรรณนาความในแต่ละตอนอย่างละเอียด เริ่มด้วยรายต้นสุดดีพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการเฉลิมพระเกียรติโดยมีบทกล่าวเมือง เป็นบทพรรณนาพระบรมมหาราชวังและสภาพภูมิสถานกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ช้างเผือกมาสู่พระบารมี พระราชพิธีโสกันต์ ขาญยุทธ์บำรุงราษฎร ฯลฯ เรื่องนี้มีการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ด้านศิลปะอยู่ในส่วนหนึ่งของเนื้อหา ปรากฏในหัวข้อ พระเกียรติ ดังนี้

พระเกียรติชูชีพไว้	คุงวัน
พระเกียรติกรุงไกรมเหือ	ฝ่าใต้
พระเกียรติกฤษณสรค์	ศิลปศาสตร์
พระเกียรติเชี่ยวชาญใช้	ช่างชาญฯ
	(พระยาตรัง, 2547, น. 270)

กวีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า พระองค์มีพระเกียรติยศแผ่ไพศาลและทรงรอบรู้ในศิลปศาสตร์ การเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะในโคลงต้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเนื้อหาเท่านั้น มิได้ปรากฏทั้งเรื่องเหมือนในลิลิตอัครศิลปิน การนำพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเป็นกรอบสำคัญในการเฉลิมพระเกียรติ นับเป็นกลวิธีที่น่าสนใจในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ กวีมิได้มุ่งเน้นพระบรมเดชานุภาพหรือพระบุญญาธิการอันสูงส่งเหมือนในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณมากนัก หากแต่มุ่งเน้นเฉลิมพระเกียรติจากผลงานที่ทรงปฏิบัติจริงอันเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาคนไทยและสายตาประชาคมโลก แสดงให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้

ทรงเป็นอัครศิลปินอย่างแท้จริง *ลิลิตอัครศิลปิน* มีคุณค่าในฐานะที่เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 คุณค่าด้านเนื้อหา

ลิลิตอัครศิลปิน เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ประกอบด้วยบทสดุดีพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปิน พระราชอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม พระราชอัจฉริยภาพด้านประติมากรรม พระราชอัจฉริยภาพด้านหัตถกรรม พระราชอัจฉริยภาพด้านภาพถ่าย และพระราชอัจฉริยภาพด้านดนตรี และปัจฉิมพจน์ตามลำดับ กลวิธีการเฉลิมพระเกียรติมีการนำชื่อผลงานศิลปะแต่ละแขนงมาตั้งเป็นหัวข้อแล้วบรรยายความอย่างละเอียดสอดคล้องกับขนบวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งแสดงภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ คำว่า “ภาพลักษณ์” ในบทความนี้ใช้ตามคำอธิบายของ ราชบัณฑิตยสถาน (2556, น. 868) ภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพที่เกิดจากความนึกคิดหรือคิดว่าควรจะเป็น เช่นนั้น ในการศึกษานี้จะพิจารณาจากภาพที่เกิดขึ้นในความนึกคิดจากการอ่านตัวบทจากการศึกษาเนื้อหาใน*ลิลิตอัครศิลปิน* ทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปิน

เมื่อศึกษาเนื้อหาใน*ลิลิตอัครศิลปิน* ทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์แตกต่างไปจากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ กวีนำพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเป็นกรอบสำคัญในการเฉลิมพระเกียรติตลอดทั้งเรื่อง โดยมุ่งอธิบายถึงที่มาของพระอัจฉริยภาพ ไม่เพียงแต่พระองค์สืบสายพระโลหิตสืบมาจกพระราชบิดาและพระราชมารดาเท่านั้น สิ่งสำคัญคือพระองค์ทรงใฝ่รู้ใฝ่เรียน ทรงใส่พระทัย ทรงมีวิริยอุตสาหะฝึกฝนทำงานอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้เกิดพระอัจฉริยภาพโดยสมบูรณ์

ตอนพระราชอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปิน กวีเริ่มเรื่องด้วยการขอพระราชทานวโรกาสแต่งคำประพันธ์เฉลิมพระเกียรติ การขอพรเป็นชนบในการประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ จากนั้นบรรยายถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีที่ล้วนทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะที่แตกต่างกันทุกพระองค์ทรงทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยเน้นที่รักษาของเดิมและสร้างสรรค์เพิ่มเติมสิ่งใหม่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชก็ได้ดำเนินสืบทอดพระราชกรณียกิจสำคัญนี้โดยการกำหนดวันศิลปินแห่งชาติเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2529 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติประกาศถวายพระราชสมัญญาว่า อัครศิลปิน แต่พระองค์ ซึ่งมีความหมายว่า ศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ หรือหมายถึงผู้เป็นใหญ่ในศิลปิน (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 12) มีการถวายโล่เกียรติยศประกาศพระนามในวาระโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ชื่อเสียงในฐานะอัครศิลปินเป็นที่เลื่องลือทั่วโลก พระองค์ทรงชำนาญรอบรู้ในศิลปะทั้งปวง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ทศนศิลป์เสกสร้าง	ผลงาน
ประติมากรรมชาญ	เชี่ยวชาญ
จิตรกรรม ๓ ชำนาญ	ทั้งถ่าย ภาพนอ
อีกหัตถกรรมแม่	หัตถ์อ้อมเจ็ดแจรง
การแสดงออกเน้นมุ่ง	ดนตรี
ดุริยกานท์กวี	เพราะพรัง
ไทยเทศประสานคี-	ตการก่อง
เพลงแจ๊สเพลงบลูส์กลิ้ง	กล่อมโน้ตยีนง

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 30)

พระองค์ทรงเป็นศิลปินผู้ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถทรงงานศิลปะหลายแขนง ทรงเชี่ยวชาญงานทศนศิลป์ ได้แก่ งานประติมากรรม งานจิตรกรรม และงานถ่ายภาพ อีกทั้งทรงงานหัตถกรรมด้วยฝีพระหัตถ์และทรงเป็นนักดนตรีผู้มีพระปรีชาสามารถในการประพันธ์บทเพลง ทรงสร้างสรรค์เสียงดนตรีให้เกิดความไพเราะ ผลงานเพลงแจ๊สและเพลงบลูส์ของพระองค์ขับกล่อมโลกให้อบอวลไปด้วยสุนทรียภาพ พระอัจฉริยภาพด้านศิลปะของพระองค์จึงเป็นที่

เชิดชูแม่ไพศาลก้าวไกลไปทั่วดินแดน พระองค์ทรงเป็นศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ เนื่องด้วยทรงมีพระอัจฉริยภาพทางศิลปะหลากหลายแขนง การเฉลิมพระเกียรติที่ทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปิน มีรายละเอียดต่อไปนี้

1) พระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม

จุดเด่นของลิลิตอัครศิลปินคือการบรรยายเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง ภาพที่อยู่ในใจผู้อ่านคือพระมหากษัตริย์เป็นมนุษย์ผู้มีความเพียรพยายาม ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม กวีได้เน้นถึงความพยายามศึกษาศิลปะอย่างวิริยอุตสาหะ ดังบทประพันธ์นี้

เยาว์วัยคราประทับ กับพระบรมราชวงศ์ ดำรงแดนสวิต
บพิตรทรงเริ่มศึกษา วิชาการวาดเขียน เฟื่องเพียรอ่านตำรา
ค้นหาด้วยพระองค์เอง มิเกรงมีท้อถอย คอยเสริมเพิ่มทักษะ
ศิลปะวิธีการ ฝึกงานตามนิยม ทรงสะสมหนังสือ เครื่องมือสื่อ
สร้างสรรค์ สีน้ำมันสีเทียน ดินสอเขียนนานา จัดหาเป็นอย่างดี
แม้มีศิลปินท่านใด สนพระทัยใคร่รู้ ฐ มักเสด็จเยี่ยมเยียน
หมุ่นเวียนปฏิสันถาร ถึงเรือนชานที่พัก จนประจักษ์ต่อเนตร
ทรงสังเกตการทำงาน วิธีการจับพู่กัน การเลือกผสมสี ที่ดี
ทรงนำมา ศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ ประยุกต์กันยลแบบ เป็นแบบ
ฉบับพระองค์ ทรงคิดขึ้นอย่างใหม่ มิใช่ลอกเลียนงาน หรือจด
จารเก่าไว้ ทุกสิ่งทรงทำได้ ใหม่ด้วยพระองค์

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 36)

เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ พระองค์ประทับอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ทรงศึกษาวิชาศิลปะโดยเริ่มจากการเขียนงานแนวเรียลลิสติก เน้นการสร้างงานที่เหมือนจริง ทรงมีวิริยอุตสาหะ ทรงหมั่นค้นคว้าหาความรู้จากตำราด้วยพระองค์เอง หากพระองค์สนพระทัยงานศิลปะท่านใด พระองค์จะมีพระราชปฏิสันถารเพื่อสังเกตการทำงานศิลปะท่านนั้น เช่น วิธีการจับพู่กัน การเลือกผสมสี ทรงศึกษาเพื่อนำเทคนิคมาสร้างสรรค์ใหม่ ปรับประยุกต์ตามแบบฉบับของพระองค์ การเรียนรู้เช่นนี้จึงมิใช่การลอกเลียนงานหรือจดจำงานศิลปะเก่าเท่านั้น ทว่าพระองค์ทรงสามารถสร้างสรรค์

งานใหม่ๆ ใต้ด้วยพระองค์เอง ก่อนที่จะสามารถสร้างงานจิตรกรรมขึ้นได้ พระองค์ทรงหมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยความพากเพียร สืบให้เห็นว่าพระปรีชาสามารถของพระองค์มิได้เกิดจากพรสวรรค์ประการเดียว แต่เกิดจากความอุตสาหะฝึกฝนสม่ำเสมอ ความพากเพียรนี้เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การทำงานอื่นใดให้สำเร็จ ซึ่งเป็นแนวทางที่ถือควรปฏิบัติ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีวิริยอุตสาหะจึงเป็นภาพจดจำของคนไทยเสมอมา

ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม หลังจากที่พระองค์ทรงฝึกวาดงานแนวเรียลลิสติก ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเทคนิคแล้ว ผลงานถัดมาคือศิลปะแนวเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ วิรุณ ตั้งเจริญ (2551, น. 97) อธิบายว่าเป็นศิลปะที่มุ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในด้วยสาระที่เกี่ยวกับสังคม การระบายสีและการใช้สีรุนแรงตรงไปตรงมา พระองค์ได้นำความรู้สึกนึกคิดจากส่วนลึกของพระทัยมาแสดงออกสู่ภายนอกอย่างฉับพลัน ซึ่งไม่มีกรอบหรือกฎเกณฑ์ใดๆ มาบังคับ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ทรงผีแปรงว่องไว	ตัดสินพระทัยมิช้า
คมเฉียบกาวล้ำหน้า	ใช้ซ้ำจุดเดิม
ทรงเสริมวิทยาการ	สืบสานเทคนิคลู่
พื้นแน่นด้วยภูมิรู้	เทียบชั้นอาจารย์
จึงผลงานต่อมา	พัฒนาสู่จุดนี้
เอ็กซ์เพรสชันนิสม์ชี้	คติย้ายเปลี่ยนแปลง

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 45)

ผลงานศิลปะแนวเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ พระองค์ทรงงานด้วยผีแปรงด้วยความว่องไว ตัดสินพระทัยรวดเร็ว แสดงออกอย่างเต็มที่ ลายเส้นพระองค์มีลักษณะ “คมเฉียบกาวล้ำหน้า ใช้ซ้ำจุดเดิม” สื่อถึงความมั่นพระทัยและทรงมีพระอุปนิสัยทันสมัย พระองค์ทรงมีพื้นฐานจากการฝึกวาดเขียนเป็นอย่างดี ทรงนำเทคนิคมาต่อยอดซึ่งเป็นการเสริมสร้างวิทยาการให้กว้างไกล นอกจากนี้พระองค์ยังทรงงานศิลปะแนวแอ็บสแตรก แสดงออกถึงความคิดโดยไม่จำกัดรูปทรง ให้ความสำคัญถึงความอิสระ ให้ผู้เสพตีความผลงานด้วยตัวเอง เช่นผลงาน วัฏฏะ ดิน น้ำ ลม ไฟ

บุคลิกซ้อน ฯลฯ ผลงานทุกชิ้นล้วนสอนสัจธรรมชีวิต จะเห็นว่าแรงกระตุ้นในการสร้างงานด้านจิตรกรรมเกิดจากความคิดและพระอารมณ์อันอ่อนไหว ด้วยความวิริยอุตสาหะพัฒนาพระองค์เองอย่างต่อเนื่อง ทำให้พระองค์มีพระอัจฉริยภาพสร้างงานศิลปะได้หลากหลายแนว ไม่ว่าจะเป็นแนวเรียลลิสติก แนวเอ็กซ์เพรสชันนิสม์และแนวแอบสแตรก ล้วนแล้วแต่เป็นศิลปะที่มีความยาก พระองค์ก็ได้แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพในการสร้างงานศิลปะได้อย่างน่าอัศจรรย์

2) พระอัจฉริยภาพด้านประติมากรรม

ตามโบราณราชประเพณี พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีจะสร้างพระบรมรูปหรือพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีการสร้างพระพุทธรูปแทนพระองค์ปรากฏในตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านประติมากรรม พระองค์ทรงศึกษางานประติมากรรมจากอาจารย์ไพฑูริย์ เมืองสมบูรณ อดีตรัฐราชการจากกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ทรงใช้วิธีเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง งานประติมากรรมของพระองค์ มี 2 ชิ้น คือ รูปปั้นผู้หญิงเปลือย รูปปั้นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งมีความงดงามทางศิลปะอย่างยิ่ง เมื่อครั้งทรงผนวชที่วัดพระแก้ว เสด็จบำเพ็ญกรรม ณ พระตำหนักปั้นหยาคันทรังษลาผนวชโปรดให้สร้างพระพุทธรูปลีลาปางห้ามสมุทรนามว่า พระพุทธรานารวันตปิตรซึ่งเป็นพระองค์สำคัญในรัชกาล และยังโปรดให้สร้างพระพุทธรูปปางประทานพร ภาปร. เพื่อให้พสกนิกรผู้เลื่อมใสได้บูชา ทรงพระราชทานวินิจฉัยในการออกแบบพระพุทธรูปลักษณะ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ธ ทรงชี้แนวปฏิบัติ โปรดให้วัดบวรฯ รับขั้นตอนดำเนินการ
พระราชทานวินิจฉัย ในส่วนพุทธลักษณะ ประยุกต์ตามสมัยใหม่
ไฝในความเข้มแข็ง แต่ไม่แกร่งกระด้าง สร้างให้ดูอ่อนโยน
แต่ไม่โอนอ่อนแอ ผู้ใดแลอ่อนไหว ดูแล้วใจเยือกเย็น เห็นความ
สงบระงับ ดับเพลิงทุกข์ร้อนรน เกิดกุศลในจิต

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 47)

พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านการคำนวณสัดส่วน ทรงใส่พระทัยในรายละเอียด พระพุทธรูปปางประทานพร ภาปร. มีลักษณะเข้มแข็งแต่ไม่แข็งกระด้าง

อ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ ผู้ใดที่มีจิตใจอ่อนไหวเมื่อได้มองพระพุทธรูปนี้แล้วจิตใจจะสงบเยือกเย็น แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพในด้านทรงมีความรอบรู้ในทางประติมากรรม

เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2509 พระองค์ทรงหล่อสร้างพระพุทธรูปนวราชบพิตรปางมารวิชัย ขนาดหน้าตัก 9 นิ้ว สืบสานประเพณีสร้างพระพุทธรูปประจำพระองค์ตามราชประเพณี ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ.2509 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปนวราชบพิตรจำนวน 100 องค์เพื่อพระราชทานประชาชน ดังบทประพันธ์นี้

พระปฏิมานี้โปรด	พระราชทาน ท้าวนา
จังหวัดทุกถิ่นฐาน	ฟ้างพื้น
อีกหน่วยรบทหารชาญ	ออกสู้ สมรแฮ
ได้รับความชุ่มชื้น	หยาดคุ้มชีวิต
เปรียบสัญลักษณ์ร่มหล้า	มงคล
เป็นนิมิตหมายยล	แน่นแฟ้น
พันผูกกษัตริย์ดล	ผดุงศาสน์
กับพลทุกเขตแดนวัน	แต่ล้วนภักดี

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 62)

พระองค์พระราชทานพระพุทธรูปนวราชบพิตรเพื่อประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดทั่วราชอาณาจักร และพระราชทานให้แก่หน่วยงานทหารเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ปกป้องรักษาให้รอดพ้นจากภัยอันตราย พระพุทธรูปนี้เปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ มอบสิริมงคลให้แก่พลนิกร ปลูกสำนึกถึงความสามัคคีกลมเกลียว สื่อถึงสายสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงผูกพันกับประชาชน พลสนิกรทุกพื้นถิ่นล้วนภักดีสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ การสร้างพระพุทธรูปแทนพระองค์เป็นไปตามคติพุทธราชาที่ฝังรากลึกในสังคมไทย กล่าวได้ว่าพระอัจฉริยภาพด้านประติมากรรมจึงมีส่วนช่วยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่

3) พระอัจฉริยภาพด้านหัตถกรรม

ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านหัตถกรรม ครั้งเมื่อพระองค์ทรงพระเยาว์ทรงโปรดงานช่างอย่างยิ่ง ทรงทดลองประดิษฐ์ของเล่นใช้เอง โดยไม่ต้องเสียเงินซื้อ งานช่างที่สนพระทัยคืองานช่างไม้ ช่างกล และช่างโลหะ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำมาต่อยอดด้านวิศวกรรมศาสตร์ ทำให้เกิดโครงการพระราชดำริหลายโครงการในเวลาต่อมา ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ทรงศึกษาฝึกหัด มีห้องปฏิบัติการช่าง ทรงร่างแปลน
รูปแบบ ยลแบบเชิงปฏิบัติ เจนจัดทั้งทฤษฎี...สร้างสรรค์งาน
ชิ้นเด่น เช่นเครื่องร่อนลอยลม สร้างสมเรือจำลอง ซ่อมสิ่งของ
เครื่องใช้ ให้ทำงานดังเดิม แต่งเสริมเครื่องรับวิทยุ จากวัสดุหา
ได้ แบบใช้แร่และใช้หลอด ถ่ายทอดเสียงรับฟัง ดังชัดเจน
กังวาน ผลงานทั้งหมดนี้ พระอัจฉริยะชี้ เเด่นด้านหัตถกรรม

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 62)

จะเห็นว่าพระองค์ทรงศึกษาฝึกหัดงานช่าง ทรงมีความรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ทรงสร้างสรรค์งานประดิษฐ์ทั้งเครื่องร่อน เรือจำลอง ซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้ นำวัสดุที่หาได้มาซ่อมเครื่องรับวิทยุให้กลับมาใช้งานได้ดังเดิม แม้กระทั่งในตอนที่มีพระราชประสงค์เล่นเรือก็ทรงออกแบบต่อเรือด้วยพระองค์เอง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

นิยมออกแบบทั้ง	ต่อเรือใบ เองแฮ
เสร็จทดลองแล่นใน	สระน้ำ
สวนจิตรลดาลัย	เป็นแหล่ง ซ้อมนา
ทรงปรับเปลี่ยนแปลงย้า	แล่นได้เร็วไกล
เรือใบผีพระหัตถ์นั้น	มีสาม ประเภทนา
เอ็นเตอร์ไพร์สขานนาม	หนึ่งนั้น
โอเคที่สองตาม	ติดชื่อ
ท้ายสุดมีอชกระชั้น	ต่อต่อตามมา

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 65)

พระองค์ทรงออกแบบเรือใบผีพระหัตถ์ 3 ประเภทได้แก่ เรือเอ็นเตอร์ไพรส์ จากแบบของต่างประเทศ พระราชทานชื่อเรือเอ็นเตอร์ไพรส์ลำแรกของพระองค์ว่า ราชประแตน ทรงแข่งเรือใบที่ทรงต่อเสร็จใหม่ ๆ พระองค์เข้าเส้นชัยเป็นที่ 1 ในจำนวนเรือลงแข่ง 34 ลำ เรือใบประเภทโอเคเป็นลำที่พระองค์ทรงแล่นใบข้ามอ่าวไทย เป็นครั้งแรก นับเป็นการแล่นเรือใบข้ามอ่าวไทยครั้งแรกของนักกีฬาไทย และเรือใบประเภทมอร์ไซ่แข่งขันกีฬานานาชาติทุกครั้งที่แข่งในประเทศไทย (рінฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 107-109) พระองค์ทรงเป็นนักประดิษฐ์ที่ห่วงใยพสกนิกรจึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการพระดาบส จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นโรงเรียนวิชาการช่าง เช่น ช่างวิทยุ ช่างประปา ช่างไฟฟ้า ฯลฯ เปิดสอนสำหรับประชาชนผู้ยากไร้ เมื่อจบหลักสูตรจะได้มีวิชาความรู้หารายได้เลี้ยงตน พระอัจฉริยภาพด้านหัตถกรรมแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นนักประดิษฐ์ สร้างสรรค์สิ่งใหม่จากวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้ว สะท้อนถึงพระลักษณะนิสัยประหยัดมัธยัสถ์ ซึ่งน่าจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการริเริ่มแนวคิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4) พระอัจฉริยภาพด้านภาพถ่าย

ภาพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสะพายกล้องคู่พระทัยปฏิบัติ พระราชกรณียกิจเป็นภาพที่คนไทยคุ้นเคยเป็นอย่างดี พระองค์ทรงสนพระทัยการถ่ายภาพตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ ประกอบกับทรงหมั่นฝึกฝนถ่ายภาพสม่ำเสมอ ทำให้พระองค์มีพระอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพเป็นอย่างยิ่ง *ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านภาพถ่าย* การบรรยายเฉลิมพระเกียรติภาพที่มีชื่อว่า “ในอ้อมพระกร” ปรากฏพระอัจฉริยภาพดังบทประพันธ์ที่ว่า

ในอ้อมพระกร

ร้ายสุภาพ

ณ สถานทูตไทย ในออสเตรเลียนั้น ครั้นเมื่อราชเสด็จเยือน มิรั้งเลื่อนคนไทย ไปน้อมเฝ้าแน่นเนื่อง เบื้องพระยุคลบาท มีพระราชปฏิสันถาร พระราชทานเมตตา ให้บรรดาผู้เฝ้าเข้ามายืนรอบพระองค์ แล้วทรงถ่ายภาพไว้ ทดลองใช้มุมแปลกแหวกจากที่เคยทำ โดยนำกล้องวางหงาย ขยายบนโต๊ะใกล้

โปรดใช้เลนส์ตาปลา ประจักษ์ตามุมกล้องแท้ เห็นแม้กระทั่งพระ
หัตถ์ จัดเป็นภาพน้าสมัย ในมิติศิลปะ สะท้อนพระราชภารกิจ
ทรงอุทิศโอบอ้อม เหล่าราษฎรอยู่แวดล้อม แทบอ้อมพระกรณา
(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 79)

ครั้งพระองค์ทรงเสด็จเยือนสถานทูตไทยในออสเตรเลีย ทรงพระราชทาน
เมตตาให้บรรดาพนักงานผู้เข้าเฝ้ายืนรอบพระองค์ ทรงถ่ายภาพด้วยมุมแปลกโดย
นากล้องวางหงาย ใช้เลนส์ตาปลา (fish-eye lens) ซึ่งเป็นเลนส์มุมกว้างพิเศษ ทำให้
เห็นพระหัตถ์พระองค์ซึ่งมีพนักงานล้อมรอบพระองค์เป็นวงกลม ภาพนี้ใช้มุมมอง
ศิลปะที่ล้ำสมัย ความหมายของภาพนี้ยังสะท้อนพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ที่ทรง
โอบอ้อมดูแลพนักงานในอ้อมพระกรของพระองค์ บทประพันธ์นี้ทำให้เห็นพระ
อัจฉริยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ ทั้งทำให้เห็นพระเมตตากรุณาให้ความเป็น
กันเอง สร้างความปลาบปลื้มแก่พนักงานเป็นอย่างยิ่ง

5) พระอัจฉริยภาพด้านดนตรี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงโปรดการดนตรีเป็น
อย่างยิ่ง ชาวโลกสรรเสริญในพระอัจฉริยภาพทางดนตรี พระองค์ทรงได้รับพระราช
สมัญญาให้เป็น “คีตมหาราช” หมายความว่า ราชาผู้ยิ่งใหญ่ในโลกแห่งดนตรี ในตอน
พระราชอัจฉริยภาพด้านดนตรี มีการเฉลิมพระเกียรติโดยนำชื่อเพลงพระราชนิพนธ์
รวมถึงบรรยายประวัติการพระราชนิพนธ์แต่ละเพลงซึ่งเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับงาน
ศิลปะของพระองค์ โคลงสี่สุภาพบทแรกในตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านดนตรี ดังบท
ประพันธ์ที่ว่า

“ภูมิพล” ที่แก้ว	กษัตรา
สมพระราชสมัญญา	แซ่ซ้อง
คีตมหาราช	แห่งโลก
พระเกียรติกำจายก้อง	ครบด้านดนตรี
๖ มีความรอบรู้	คีตการ
หลักวิชาเชี่ยวชาญ	ถูกต้อง

ทั้งโน้ตที่ซับซ้อน

คำกล่อม

จังหวะทำนองพร้อม

เสนาะเพียงเสียงสวรรค์

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 95)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงรอบรู้ในด้านการดนตรี ทรงรู้หลักการทฤษฎีและทรงเชี่ยวชาญในทางปฏิบัติ ทรงมีพระอัจฉริยภาพ พระราชนิพนธ์เพลงทั้งคำร้องและทำนอง บทเพลงพระราชนิพนธ์มีจำนวน 48 เพลง จังหวะและท่วงทำนองที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นมีความไพเราะเหมือนเสียงสวรรค์ ทรงใช้ดนตรีเป็นสื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของมนุษย์ นานาอารยประเทศให้การยกย่อง พระองค์ให้เป็นพระราชอาแห่งโลกดนตรี ทำให้คนทั่วโลกรู้จักประเทศไทย เป็นที่ประจักษ์ว่าประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านดนตรีหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้

การศึกษาเนื้อหาของลิลิตอัครศิลปินทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินด้วยการบรรยายเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะหลากหลายแขนง ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ภาพถ่ายและดนตรี พระอัจฉริยภาพนี้เกิดจากการที่พระองค์ทรงใฝ่รู้ใฝ่เรียน ทรงมีวิริยอุตสาหะทำงานศิลปะอย่างสม่ำเสมอ ทรงมีพระอัจฉริยภาพสร้างงานศิลปะได้หลากหลายแนว ทรงเป็นนักประดิษฐ์ทดลองสิ่งแปลกใหม่ การเฉลิมพระเกียรติผ่านงานศิลปะทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินอย่างแท้จริง

3.1.2 ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติสิ่งที่เกื้อหนุนศิลปะ

การเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยผ่านการบรรยายงานศิลปะที่ทรงปฏิบัติ นอกจากจะทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินแล้ว ยังทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิบัติสิ่งที่เกื้อหนุนศิลปะอีกด้วย พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญในศิลปะ พระราชกรณียกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมบ้านเมืองอีกประการหนึ่ง คือทรงสร้างขวัญกำลังใจให้คนไทยสร้างงานศิลปะดังที่พระองค์ทรงสร้างให้เห็นเป็นแบบอย่าง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2529 ซึ่งเป็นวันศิลปินแห่งชาติ ในแต่ละปีจะมีการคัดเลือกและประกาศเกียรติคุณยกย่องศิลปินที่ได้รับการยอมรับกันทั่วประเทศ ศิลปินแห่งชาติทุกคนจะได้เข้ารับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันศิลปินแห่งชาติเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 9) *ตอนพระราชอัจริยภาพในฐานะอัครศิลปิน* พระองค์ทรงอุปถัมภ์ศิลปินผู้ผลิตผลงานอย่างต่อเนื่อง ทรงสร้างขวัญกำลังใจศิลปินให้ผลิตผลงานสืบไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ทรงอุปถัมภ์เหล่าผู้	สร้างงาน
พระราชทรัพย์เจือจาน	จัดไว้
กองทุนสวัสดิการ	พูนเพิ่ม
ทรงแนะแนวทางให้	เพื่อผู้ทุกข์ตรม
ทรงอบรมให้รัก	งานศิลป์
เป็นแม่แบบชีวิน	ใฝ่รู้
ทรงเรียนและฝึกจิน-	ตนาเนื่อง
ทักษะอาจเทียมสู้	แน้ไซร้ใฝ่ถึง

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 30)

พระองค์ทรงอุปถัมภ์ศิลปินแห่งชาติโดยพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ จัดไว้เป็นกองทุนสวัสดิการเลี้ยงชีพตลอดชีวิต เป็นการกระตุ้นให้ศิลปินผู้หมั่นผลิตผลงานแต่ไร้ทุนทรัพย์ มีเงินทุนสำรองเพื่อสร้างผลงานศิลปะ แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้อุปถัมภ์ค้ำชูศิลปิน พระบรมราชาบาทของพระองค์ยังสอนให้ทุกคนมีความรักในงานศิลปะ ทรงเรียนและฝึกใช้จินตนาการสร้างงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง จนเกิดทักษะที่เชี่ยวชาญ พระองค์จึงเป็นต้นแบบของศิลปินผู้สร้างผลงาน รวมถึงทรงเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอันเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตแก่ประชาชนอีกด้วย

พระมหากษัตริย์คุณในการเกื้อหนุนศิลปะในตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านภาพถ่าย พระองค์ยังสร้างขวัญกำลังใจให้แก่วงการถ่ายภาพด้วยมีพระบรมราชานุญาตให้สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทยอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังบทประพันธ์นี้

อนึ่งการสำคัญ สร้างขวัญกำลังใจ มุ่งในด้านเป็นคุณ
สนับสนุนวงการ พระราชทานอุปถัมภ์ แนะนำโดยนิยม แก่
สมาคมถ่ายภาพ ชนซึ่งทราบ ฐ บำเพ็ญ เสด็จเป็นองค์ประธาน
งานกิจการทั้งหลาย มอบหมายนิทรรศการ แสดงฝีมือหัตถ์ จัด
ให้ชนได้ชม เพื่อสร้างสมทัศนะ ทักษะในทางศิลป์ จนระเบิด
ระเบิด ได้ฝึกปรือเร่งรัด ฐ ทรงพัฒนางาน พระราชทานคำปรึกษา
เสริมศรัทธาวงการ ผสานความสามัคคี ให้เกิดมีมากแท้ การ
ถ่ายภาพเจริญแล้ว เนื่องด้วยพระเมตตา

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 93)

ประชาชนชื่นชมภาพถ่ายฝีมือพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ภาพพระองค์สะท้อนชีวิตให้แง่คิดคติธรรม เวลาต่อมาพระองค์มีพระราชประสงค์พัฒนาประเทศ จึงทรงเปลี่ยนแนวถ่ายภาพโดยเน้นบันทึกข้อมูลไว้สำหรับเป็นหลักฐานเพื่อวางแผนแนวทางพัฒนา กล่าวได้ว่าพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะได้อำนวยให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน

สิ่งสำคัญประการหนึ่ง ทรงสร้างขวัญกำลังใจด้วยการสนับสนุนวงการถ่ายภาพ ทรงเป็นประธานมอบหมายให้จัดนิทรรศการงานฝีมือพระหัตถ์ให้ประชาชนได้ชื่นชม สร้างเสริมประสบการณ์ในการเสพงานศิลป์ พระราชทานให้คำปรึกษา ทำให้ช่างภาพเกิดความศรัทธาที่จะสร้างงาน ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ยังคงปฏิบัติงานจวบจนปัจจุบันนี้

จากการศึกษาเนื้อหาของลิลิตอัครศิลปินทำให้เห็นภาพลักษณะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปิน ทรงมีความรอบรู้ชำนาญในการสร้างงานศิลปะหลายแขนงอันแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพ กวีบรรยายเฉลิมพระเกียรติผ่านงานศิลปะที่ทรงปฏิบัติจริง มุ่งเน้นให้เห็นถึงที่มาของพระอัจฉริยภาพ พระอัจฉริยภาพทางด้านศิลปะมิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย หากแต่เกิดจากความวิริยะอุตสาหะทำงาน

อย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับพระอุปนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนและพระปฏิภาณไหวพริบชาญฉลาดทำให้พระองค์ได้รับการสรรเสริญจากทั่วโลกยกย่องให้เป็นอัครศิลปิน ไม่เพียงแต่ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะเท่านั้น ภาพลักษณ์ที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งคือ พระองค์ทรงปฏิบัติสิ่งที่เกื้อหนุนศิลปะอีกมาก ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูศิลปิน ทรงจัดตั้งโรงเรียนพระดาบสเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนวิชาการช่างเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ทรงเป็นครูสอนดนตรีให้ข้าราชการบริพาร ทรงพระราชนิพนธ์เพลงให้มหาวิทยาลัย 3 แห่งคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สร้างความปลื้มปิติแก่พสกนิกรเป็นล้นพ้น พระมหากษัตริย์คุณนานานับการทำให้คนไทยตระหนักในคุณค่างานศิลปะ มีแรงบันดาลใจที่จะสืบสานและสร้างสรรค์งานศิลปะตามรอยเบื้องพระยุคลบาทตลอดไป

3.2 คุณค่าด้านวรรณศิลป์

ภาษาวรรณศิลป์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดวรรณศิลป์ในการอ่าน กลวิธีทางวรรณศิลป์สื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กวีนักภาษามาเรียบเรียงได้อย่างมีศิลปะ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, น. 2) อธิบายว่า ภาษาวรรณศิลป์คือ การใช้ภาษาเพื่อมุ่งสื่อ “อารมณ์” และ “ความรู้สึก” อันเป็นลักษณะของภาษาวรรณคดีของทุกชาติ กลวิธีการสร้างอารมณ์ความรู้สึกนั้น เกิดจากการพรรณนารายละเอียดอย่างประณีตพิสดาร หรือการใช้สัญลักษณ์กล่าวแทนความคิด ความรู้สึก หรือความหมายที่ไม่สามารถอธิบายอย่างประณีตลึกซึ้งได้จากการใช้ภาษาปกติ คุณค่าด้านวรรณศิลป์ในลิลิตอัครศิลปินมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 การเล่นคำเล่นเสียง

การเล่นคำเล่นเสียง หมายถึง การนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมาย เพื่อสร้างให้เกิดความเสนาะไพเราะ ความลึกซึ้งของความหมายและความเปรียบที่กระทบอารมณ์ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 22) มีรายละเอียดดังนี้

1) การเล่นคำ

ราชบัณฑิตยสถาน (2552, น. 71-72) อธิบายว่า การเล่นคำเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการแต่งหนังสือด้วยวิธีการใช้อักษร คำ วลี หรือข้อความเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้ตามกฎเกณฑ์ เพื่อหวังผลในทางวรรณศิลป์ ทำให้เกิดเสียงประกอบ (sound effect) และจังหวะลีลาที่ช่วยให้ไพเราะยิ่งขึ้น และทำให้มีความหมายประทับใจ ก็น่าสนใจยิ่งขึ้น ในตอนพระราชอัศจรรย์ภาพด้านภาพถ่าย ผลงานภาพถ่ายชื่อว่า “คู่ดาว” มีการเล่นคำด้วยการซ้ำคำ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เด่นพราวดาวคู่พ่อ	พ้องกัน
<u>แสง</u> แข่ง <u>แสง</u> เทียมทัน	คู่ทำ
อัศจรรย์ภาพราชัน	ปรากฏ
ผีพระหัตถ์คู่หล้า	โลกล้วนสรรเสริญ

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 85)

บทประพันธ์นี้บรรยายภาพถ่าย “คู่ดาว” เป็นภาพที่พระองค์ทรงถ่ายภาพสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ยามเย็นดวงอาทิตย์สาดแสงลอยด้อยได้แสงอาทิตย์เป็นประกายคล้ายแสงดาว ขณะนั้นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถใส่พระกุณฑลประดับที่พระกรรณ แสงอาทิตย์กับพระกุณฑลเปล่งประกายคล้ายกับแสงดาวหนึ่งคู่ ภาพนี้จึงชื่อว่า “คู่ดาว” มีการซ้ำคำว่า “คู่” 3 ครั้ง คำว่า “คู่” ในบาทที่ 1 และบาทที่ 2 เป็นการบรรยายลักษณะของภาพถ่ายผีพระหัตถ์ มีการซ้ำคำว่า “แสง” 2 ครั้งในบาทที่ 2 สื่อความให้เห็นแสงอาทิตย์และพระกุณฑลกำลังเปล่งประกายราวกับแข่งกันเปล่งแสง การซ้ำคำว่า “คู่” และ “แสง” ช่วยทำให้เห็นจุดเด่นของภาพที่งดงามด้วยเทคนิคของแสง ส่วนการซ้ำคำว่า “คู่” ในบาทที่ 4 ต้องการจะเฉลิมพระเกียรติว่าภาพถ่ายผีพระหัตถ์เป็นผลงานที่เกิดจากพระอัศจรรย์ภาพของพระองค์ที่ปรากฏสู่สายตาชาวโลก ภาพถ่ายคู่ดาวนี้จะอยู่คู่แผ่นดินตลอดไป คนทั้งโลกล้วนสรรเสริญในพระราชอัศจรรย์ภาพการถ่ายภาพของพระองค์

2) สัมผัสสระ

สัมผัสสระ หมายถึง การนำคำที่ประสมสระและมีมาตราตัวสะกดตัวเดียวกันมาอยู่ติดกันหรือใกล้เคียงกันทำให้เกิดสัมผัสในที่ไพเราะ *ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านดนตรี* กวีนำชื่อเพลงพระราชนิพนธ์ตั้งเป็นหัวข้อแล้วอธิบายถึงเนื้อเพลงมีการใช้สัมผัสสระดังนี้

รักคืนเรือน (Love Over Again)

ลมเอ๋ยเคยพัดเกล้า	เคียงหทัย
ลมเปลี่ยนทิศเปลี่ยนใจ	ห่างร้าง
วอนลมอย่าหวานไกล	เป็นอื่น
รับ “รักคืนเรือน” บ้าง	อย่าทิ้งอาวรณ์

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 107)

เพลงรักคืนเรือนเปรียบความรักเหมือนกับสายลม “ลมเอ๋ยเคยพัดเกล้าเคียงหทัย” สื่อถึงเมื่อครั้งความรักยังหวานก็เหมือนกับสายลมเย็นพัดให้ชื่นใจ มีการใช้สัมผัสสระภายในวรรคคือคำว่า “เอ๋ย-เคย” หากความรักเปลี่ยนไปก็เหมือนกับ “ลมเปลี่ยนทิศเปลี่ยนใจ ห่างร้าง” มีการซ้ำคำว่า “เปลี่ยน” ถึง 2 ครั้ง ย้ำถึงอารมณ์รักที่แปรวนแปร จนทำให้ความรักรันทวยไป สืบเนื่องจากการสัมผัสสระในคำว่า “ห่างร้าง” กวีได้แต่หวังขอให้ความรักอย่าแปรเป็นอื่น เมื่อห่างหายไปแล้วก็ขอให้กลับมารักกันเหมือนเดิม ตั้งชื่อ “รักคืนเรือน” เพลงนี้จึงเป็นการพรรณนาคร่ำครวญขอให้ความรักหวานชื่นดังเดิม

3) สัมผัสพยัญชนะ

สัมผัสพยัญชนะ หมายถึงการนำคำที่ประสมพยัญชนะตัวเดียวกันมาอยู่ติดกันหรือใกล้เคียงกันทำให้เกิดเสียงไพเราะ *ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านดนตรี* มีการใช้สัมผัสพยัญชนะดังนี้

สายลม (I think of you)

หลายลีลาแล้วแต่	อารมณ์
ลิวลิวเร้าระดม	พัดเปรี๊ยะ

บางครั้งอ่อนระทมิ
รักแจก “สายลม” เลี้ยง

โซยแผ้ว
เปลี่ยนได้ทุกประเด็น
(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 110)

เพลงสายลมมีเนื้อหาเปรียบเทียบความรักมนุษย์เหมือนกับสายลมที่มี “หลายลีลา” บางครั้งลมพัดกระโชกรุนแรง แต่ในบางครั้งลมก็พัดโซยแผ้วเบา กวีเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ล/ ซึ่งเป็นเสียงข้างลิ้น ให้ความรู้สึกกลิ่นไหลไม่มั่นคง เช่น “หลายลีลา” “ลิวลิว” และ “ลมเลี้ยง” ทำให้เห็นภาพอาการเคลื่อนไหวของสายลม นอกจากนี้มีการสรรคำที่เสียงคล้ายกัน เช่น “ระดม” และ “ระทม” ในบท “ลิวลิวเจ้าระดม” สื่อถึงลมพัดเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกัน ส่วน “บางครั้งอ่อนระทม” สื่อถึงสายลมที่โซยแผ้วเบาให้ความรู้สึกถึงความบอบช้ำระกำใจ ลักษณะสายลมจึงเปรียบเสมือนอารมณ์รักของมนุษย์ที่ไม่คงที่ มีสภาวะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

การเล่นคำเล่นเสียงเป็นกลวิธีสำคัญในการประพันธ์ร้อยกรอง แม้จะไม่ใช่อันดับคัมภีร์ทฤษฎี แต่ก็เป็นขนบการแต่งที่กวีนิยมใช้ เนื่องจากการเล่นเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะทำให้เกิดเสียงเสนาะไพเราะ ส่วนการเล่นคำก็ทำให้เกิดความลึกซึ้งทางความหมาย ลิลิตอัครศิลปินมีการเล่นคำเล่นเสียงจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงชั้นเชิงในการประพันธ์ เสียงเสนาะที่เกิดจากการเล่นคำเล่นเสียงทำให้ลิลิตอัครศิลปินมีความไพเราะ ทั้งยังสื่อให้เห็นภาพลักษณะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพสร้างงานศิลปะหลากหลายแนว ผลงานของพระองค์เป็นสื่อสะท้อนอารมณ์มนุษย์ได้เป็นอย่างดี

3.2.2 การใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ (Figure of speech) หมายถึง กลวิธีอันเป็นศิลปะของการใช้ภาษา ส่วนนในการพูดหรือแต่งหนังสือ โดยกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมายไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง มีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มอรรถรสให้แก่ข้อความนั้นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 357) หรือเป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์สิ่งหนึ่งเข้ากับสิ่งหนึ่งทำให้เกิดจินตภาพชัดเจน ลิลิตอัครศิลปินปรากฏภาพพจน์ดังนี้

1) อุปมา

อุปมา (simile) หมายถึง ภาพพจน์รูปแบบหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบระหว่างของสองอย่าง ซึ่งอาจจะไม่ใช่ของชนิดเดียวกันหรือเรื่องเรื่องเดียวกัน ในการเปรียบเทียบมีคำที่แสดงว่าเหมือนเป็นเครื่องเชื่อม เช่นคำว่า กล ดั่ง ดุจ เพียง แม่นเหมือน แจก ฯลฯ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 566) ในลิลิตอัครศิลปินมีภาพพจน์อุปมา มีรายละเอียดดังนี้

ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านภาพถ่าย พระองค์ทรงโปรดปรานศิลปะการถ่ายภาพมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทรงฝึกถ่ายภาพบุคคลและธรรมชาติ ซึ่งถึงพร้อมไปด้วยความงามทางองค์ประกอบศิลป์ มากไปกว่านั้นพระองค์ทรงนำเทคนิคการถ่ายภาพมาใช้พัฒนาประเทศ ปรากฏภาพพจน์อุปมาดังบทประพันธ์นี้

โคลงสองสุภาพ

ปวงชนทุกหย่อมหญ้า	คุ่นภาพจอมเจ้าหล้า
แนบกล้องคู่พระทัย	
เสด็จไกลทั่วแผ่นดิน	<u>พระเมตตาฉ่ำชื่น</u>
<u>ดุน้ำฝนพรำ</u>	
ทรงทำสุขยื่นให้	บัดทุกข์นิราศไริ่
ช่วยผู้อับจน	

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 75)

พสกนิกรมักจะคุ้นเคยกับภาพพระองค์ทรงถือกล้องคู่พระทัยปฏิบัติพระราชกรณียกิจ มีภาพพจน์อุปมา “พระเมตตาฉ่ำชื่น ดุน้ำฝนพรำ” เปรียบพระเมตตาเหมือนกับสายฝนที่หล่นจากพากฟ้าลงสู่ดินทำให้เกิดความสงบร่มเย็นทุกพื้นที่ ทรงถ่ายภาพภูมิประเทศในถิ่นทุรกันดารที่เหมาะสมสำหรับการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ เส้นทางคมนาคม หรือบริเวณที่ได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ทรงแก้ปัญหาพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ยากไร้ให้ดีขึ้นอย่างทั่วถึง แสดงให้เห็นว่าพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเป็นส่วนสำคัญในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจพัฒนาประเทศ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทำให้พสกนิกรได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั่วพื้นแผ่นดินไทย

2) อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (metaphor) คือภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบมากล่าวแทนที่ โดยไม่มีคำเชื่อมโยงหรือบางครั้งอาจมีคำว่า เป็น (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 38) ตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม การบรรยาย ผลงานแอนิเมสเตรีกชื่อ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ปรากฏภาพพจน์อุปลักษณ์ดังนี้

สารพันประกอบด้วย	ส่วนผสม ผสานนา
ธาตุสี่เร้าระดม	หนึ่งนั้น
คือภาพชื่อ “ดิน น้ำ ลม”	ไฟ” สี่ ธาตุแะ
ผีพระหัตถ์ทรงคั่น	แก่นแก้วชีวิน
ดิน เปรียบกระดุกพร้อม	เนื้อหนัง
น้ำ เลือดน้ำเหลืองยัง	ชีพได้
ลม เข้าออกคือพลัง	สูบฉีด
ไฟ อุณหภูมิภูมิไซรั	หล่อเลี้ยงรูปธรรม

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 48-49)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นโคลงกระทู้ คือ โคลงที่ต้องแต่งตามกระทู้ หมายความว่าเมื่อแต่งโคลงชนิดนี้ซึ่งเป็นโคลงสี่เป็นพื้นจะต้องตั้งคำศัพท์ที่นับว่าเป็นกระทู้หลักไว้หน้าบาททั้ง 4 บาทก่อนแล้วแต่งโคลงขยายความของกระทู้ให้ได้ ความหมายกว้างออกไป (อุปกิตศิลปสาร, 2539, น. 404) กวีนำชื่อผลงาน “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ตั้งเป็นคำศัพท์ที่เป็นกระทู้หลัก แล้วแต่งโคลงขยายความ ต้องการอธิบายว่าธาตุทั้ง 4 ประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์ มีภาพพจน์อุปลักษณ์คือ “ลม เข้าออกคือพลังสูบฉีด” มีการเปรียบลมคือลมหายใจซึ่งเป็นพลังงานสูบฉีดให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ การใช้ภาพอุปลักษณ์คือการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นสิ่งหนึ่งจึงช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นมากขึ้น

ความจริงแล้วธาตุทั้ง 4 เป็นองค์ประกอบสำคัญของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด กวีได้นำธาตุทั้ง 4 มาสื่อถึงองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์ เพื่อสื่อถึงแนวคิดของงานที่ว่าชีวิตจะดำรงอยู่ได้ทุกองค์ประกอบจักต้องทำงานสัมพันธ์กัน การสรรเสริญว่า “ผีพระหัตถ์ทรงคั่น แก่นแก้วชีวิน” ทำให้เห็นว่าพระองค์ทรงสร้างงานอย่างจริงจังเพื่อที่จะสื่อถึง

แก่นแท้ของชีวิต ทุกสรรพสิ่งต้องอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อาจกล่าวได้ว่า งานศิลปะของพระองค์สอนสัจธรรมให้ทุกคนได้เข้าใจธรรมชาติ การเฉลิมพระเกียรติโดยช่างานแอ็สแดร์ริกชื่อ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ช่วยทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเข้าใจระบบธรรมชาติ ทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดผลงานพระองค์อีกด้วย นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพในการสร้างงานศิลปะที่มีแนวคิดอันลึกซึ้ง

3) นามนัย

นามนัย (metonymy) คือภาพพจน์รูปแบบหนึ่งซึ่งใช้คำหรือวลีแทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่นหรือมีสัมพันธภาพใกล้ชิดกับสิ่งที่แทนนั้น อาจแทนสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 248) ในตอนพระราชอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม การบรรยายผลงานแอ็สแดร์ริกชื่อ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ต่อจากตัวอย่างที่มีอุปลักษณณ์ในหัวข้อข้างต้น บทถัดมามีการใช้ภาพพจน์นามนัย ดังบทประพันธ์นี้

ดิน ดำน้ำชุ่มทั้ง	แผ่นดินทอง
น้ำ ป่าเขื่อนคูคลอง	หลังล้วน
ลม เย็นปราศละออง	ไอฝุ่น
ไฟ สว่างเห็นทางถ้วน	รมเรื่องพระบารมี
จากวิถีแก่นแก้ว	ชีวิตคน
ส่องพระเกียรติเกริกสากล	โปรดสร้าง
โครงการพระราชดำริดล	ประโยชน์สุข
ธาตุสี่มีแรมร้าง	ทั่วพื้นแผ่นดินสยาม

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2542, น. 48-49)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการนำชื่อผลงานแอ็สแดร์ริกชื่อ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” มาตั้งเป็นกระทุ่หลัก แล้วขยายความโดยใช้ภาพพจน์นามนัย คือใช้คำหรือวลีแทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่นหรือมีสัมพันธภาพใกล้ชิดกับสิ่งที่แทนนั้น “ดิน ดำน้ำชุ่มทั้ง แผ่นดินทอง” คำว่า “ดิน” สื่อถึงโครงการพระราชดำริบำรุงดิน คนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทรงตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาเรื่องดิน จึงได้จัด

โครงการบำรุงดินจำนวนมาก เช่น โครงการหญ้าแฝก โครงการศึกษาทดลอง แก้ปัญหาดินเปรี้ยว จังหวัดนครนายก โครงการแก่งดิน ฯลฯ ทำให้ประเทศไทยมีลักษณะ “แผ่นดินทอง” สื่อถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดจากผลผลิตทางการเกษตรของคนไทย ส่วน *น้ำป่าเขื่อนอุบลอง หลังล้น* คำว่า “น้ำ” สื่อถึงโครงการพระราชดำริบำรุงน้ำ น้ำเป็นทรัพยากรที่พระองค์ให้ความสำคัญเพราะ “น้ำคือชีวิต” มีโครงการพระราชดำริบำรุงน้ำ เช่น โครงการพัฒนาที่ลุ่มน้ำแม่ลาว จังหวัดลำพูน เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โครงการฝนหลวง โครงการน้ำดีไล่น้ำเสีย ฯลฯ โครงการยังได้แก้ปัญหาอุทกภัย แก้ปัญหาน้ำเสีย และช่วยให้คนไทยมีน้ำอุปโภคบริโภคอยู่ไม่ขาด “ลมเย็นปราศละออง ไอฝุ่น” สื่อถึงโครงการพระราชดำริเกี่ยวกับลม เช่น โครงการซั้งห้วยมัน อำเภอกำแพง จังหวัดเพชรบุรี มีการนำกังหันลมมาผลิตเป็นกระแสไฟฟ้า และ “ไฟสว่างเห็นทางถั่ว ร่มเรืองพระบารมี” ในที่นี้หมายถึงไฟฟ้าที่ส่องสว่างอันเกิดจากโครงการพระราชดำริ รวมไปถึงโครงการพระราชดำริด้านพลังงานเชื้อเพลิงคือ โครงการไบโอดีเซลและแก๊สโซฮอล์จากพืชของไทย คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ด้วยพระบารมีหรือคุณความดีที่พระองค์ทรงได้บำเพ็ญช่วยเหลือพสกนิกร

กวีใช้ภาพพจน์แบบนามนัยโดยกล่าวถึง “ดิน น้ำ ลม ไฟ” เป็นคำหรือวลีที่แทนโครงการพระราชดำริที่จัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ทำให้เห็นภาพความสมดุลในระบบธรรมชาติ ทั้งยังเป็นการตอกย้ำความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ เป็นเทวดาผู้บันดาลฟ้าฝนให้โลกมนุษย์ พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ พระองค์จึงเปรียบเสมือนเทวดาเดินดินที่สามารถควบคุมฟ้าฝนให้เป็นไปตามความต้องการได้ พระมหากษัตริย์คุณนี้ทำให้คนไทยได้อยู่ในแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ การใช้ภาพพจน์นามนัยทำให้ผู้อ่านสามารถตีความหมายได้อย่างลึกซึ้งกว้างไกล

ลิลิตยครศิลป์มีคุณค่าทางวรรณศิลป์คือกลวิธีในการนำเสนอภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ เป็นไปตามขนบการประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในส่วนที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ คือ กวีนำชื่อผลงานศิลปะตั้งเป็นหัวข้อแล้วบรรยายความชี้ให้เห็นแนวคิดของผลงาน สะท้อนพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะ นับเป็นกลวิธีที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ในบทประพันธ์มีการเล่นคำเล่นเสียงทำให้เกิดเสียงไพเราะและสื่อ

ความหมายพิเศษ แสดงให้เห็นว่ากวีเข้าใจแนวคิดผลงานศิลปะของพระองค์เป็นอย่างดี กลวิธีการเฉลิมพระเกียรติผ่านงานศิลปะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมงานศิลปะที่ทรงสร้าง ทั้งยังทำให้เห็นบุคลิกภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเข้าใจอารมณอันละเอียดอ่อนของมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาทำให้เห็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีต่อพสกนิกร ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ทำให้เห็นภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเข้าใจระบบธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง และภาพพจน์แบบนามนัยทำให้เห็นกลวิธีการเฉลิมพระเกียรติด้วยการเชื่อมโยงงานศิลปะไปสู่โครงการพระราชดำริที่ทรงจัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน *ลิลิตอัครศิลปิน* จึงมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ในฐานะที่เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

4. บทสรุป

ลิลิตอัครศิลปิน เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ใช้รูปแบบคำประพันธ์รายสลับโคลงที่เรียกว่า “ลิลิต” กลวิธีการประพันธ์มีการ “เข้าลิลิต” และ “ร้อยโคลง” ทำให้เนื้อหามีความเชื่อมโยงกัน นับเป็นแบบแผนที่นิยมใช้แต่งคำประพันธ์ประเภทนี้ *ลิลิตอัครศิลปิน* มีการสืบทอดขนบการแต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ ในส่วนตอนต้นเรื่องจะมีการขอพรก่อนบรรยายเฉลิมพระเกียรติ ทั้งยังพบคติธรรมราชาและคติพุทธราชาซึ่งเป็นคติที่พบในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ ในขณะที่เดียวกัน *ลิลิตอัครศิลปิน* ก็ได้สร้างสรรค์กลวิธีการเฉลิมพระเกียรติด้วยการบรรยายผ่านงานศิลปะทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปิน ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะหลากหลายแขนง ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ภาพถ่ายและดนตรี พระอัจฉริยภาพด้านศิลปะนี้เกิดจากการที่พระองค์ทรงใฝ่รู้ใฝ่เรียน ทรงมีวิริยอุตสาหะสร้างงานอย่างสม่ำเสมอ ทรงเป็นนักประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งใหม่ และทรงสร้างงานศิลปะได้หลากหลายแนว คุณสมบัติเหล่านี้ทำให้พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงปฏิบัติสิ่งที่เกื้อหนุนศิลปะอีกมาก ทรงอุปถัมภ์

ศิลปินผู้สร้างผลงาน ทรงสอนให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ ลิลิต
 อัครศิลปินจึงมีคุณค่าด้านเนื้อหาที่มุ่งนำเสนอภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์สอดคล้อง
 กับขนบวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในลิลิตอัครศิลปินแตกต่างจากวรรณคดีเฉลิม
 พระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาที่นำเสนอภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็น
 สมมติเทพ ส่วนวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม
 (2557) ศึกษา *ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* ทำให้พบภาพพระมหากษัตริย์ผู้สร้างคุณงามความดีและภาพ
 พระมหากษัตริย์นักพัฒนาวางรากฐานให้ประเทศทันสมัย ส่วนในยุคสมัย
 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช *ลิลิตอัครศิลปิน* แสดงให้เห็น
 ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปินได้อย่างเด่นชัด

คุณค่าทางวรรณศิลป์คือกลวิธีการเฉลิมพระเกียรติผ่านงานศิลปะที่ทรง
 ปฏิบัติจริง ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพรวมงานศิลปะที่พระองค์ทรงสร้าง กลวิธีทาง
 วรรณศิลป์ที่ทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์คือการใช้ภาพพจน์ ภาพพจน์
 อุปมาทำให้เห็นภาพพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีให้คนไทย ภาพพจน์อุปลักษณ์ทำให้
 เห็นว่าพระองค์ทรงเข้าใจระบบธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง และภาพพจน์นามนัยเป็นกลวิธี
 เฉลิมพระเกียรติโดยใช้งานศิลปะเชื่อมโยงไปสู่พระราชกรณียกิจโครงการ
 พระราชดำริ แสดงให้เห็นว่าพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเป็นปัจจัยหนุนนำให้เกิด
 การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน การใช้ภาพพจน์ช่วยเน้นให้เห็นภาพ
 พระมหากษัตริย์ผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพ

ปัจจัยที่ทำให้วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติมีพัฒนาการ คือ ความสัมพันธ์
 ใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน สถานภาพกวีที่เขียนวรรณคดีเฉลิม
 พระเกียรติเปลี่ยนไปจากอดีต กล่าวคือแต่เดิมจะเป็นเชื้อพระวงศ์หรือบุคคลที่ใกล้ชิด
 พระมหากษัตริย์ เมื่อถึงยุคที่สื่อสารมวลชนเจริญก้าวหน้า ผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิม
 พระเกียรติได้ขยายออกมาสู่สามัญชน โดยเฉพาะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
 ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พสกนิกรของพระองค์รับรู้เรื่องราวพระราชกรณียกิจผ่าน

- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2559). *อัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- วศวรรษ สบายวัน. (2551). *ลิลิต: ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในฐานะประเภทวรรณคดี* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2551). *พระราชอัจฉริยภาพ อัครศิลปิน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม. (2557). *ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2549). *เจมจันท์กังสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวณิต วิงวอน. (2530). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เสาวณิต วิงวอน. (2538). *เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ*. ใน *วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี* (น. 76-87). กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ. (2542). *ลิลิตอัครศิลปิน*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ 1999.
- อุปกิตศิลป์สาร, พระยา. (2539). *หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Received: February 7, 2018

Revised: January 25, 2019

Accepted: May 3, 2019